

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เอกลักษณ์ทางเพศเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด คือไม่เป็นเพศหญิงก็ต้องเป็นเพศชายเพศใดเพศหนึ่ง ยกเว้นบุคคลที่ผิดปกติคือเกิดมามีสองเพศในคนเดียว ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ได้มีการกำหนดบทบาททางเพศ (sex-role) ขึ้นเพื่อให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังของสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย บทบาททางเพศไม่ได้หมายถึงแต่เพียงพฤติกรรมที่สังคมปรารถนาเป็นพิเศษสำหรับเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง บุคลิกลักษณะ ทศนคติ และค่านิยมอีกด้วย (Spence, 1985 cited in Robinson, Shaven & Wrightsman, 1991) ดังนั้น บทบาททางเพศจึงเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมของเพศชายและเพศหญิง ในทางจิตวิทยาเริ่มมีการศึกษาบทบาททางเพศกันเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 และพร้อมกันนี้ก็ได้ศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศ (sex difference) ไปด้วย (Kaplan & Sedney, 1980)

Bem (1981) ได้แบ่งบทบาททางเพศแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ เป็นผู้นำครอบครัว ทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว เข้มแข็ง กล้าตัดสินใจ เป็นผู้นำ ชอบแข่งขัน ฉลาด มีพลังอำนาจ กระจับกระจ่าง เป็นอิสระไม่ขึ้นกับใคร
2. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) เป็นผู้ที่มีความอ่อนหวาน นุ่มนวล ซื่อสัตย์ อ่อนแอ เป็นผู้ตาม เป็นผู้ถูกกระทำ ทำงานในบ้าน มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตร เชื่อฟังสามี
3. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny) เป็นผู้ที่แสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ มีความยืดหยุ่น สามารถผสมผสานความเข้มแข็งของผู้ชาย และความอ่อนโยนของผู้หญิงไว้ในตัวเองได้ ปรับตัวง่าย ประสบความสำเร็จในชีวิต และมีสุขภาพจิตดี

4. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) เป็นผู้ที่บทบาททางเพศไม่ชัดเจน เป็นบุคคลที่ไม่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยอาจแสดงออกในลักษณะที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ นั้นสามารถปรับตัวต่อความต้องการในชีวิตสมัยใหม่ได้ เป็นผู้ที่มืออิสระมากกว่าและอารมณ์ดีกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบอื่น ๆ (Bem, 1974, 1975) นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีการนับถือตนเอง (self-esteem) สูง (Flaherty & Dusek, 1980) และยังเป็นผู้ที่มีระดับความรับผิดชอบทางสังคมสูงอีกด้วย (Heiibrun & Mulqueen, 1987 cited in May & Spangenberg, 1997)

มีบางงานวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียวนั้น มีการปรับตัวสูงพอ ๆ กัน (May & Spangenberg, 1997) นอกจากนี้ Bassof & Glass (1982) ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา 26 แบบ เพื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศและสุขภาพจิต พบว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศทั้งแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ มีสุขภาพจิตที่ดีและอยู่ระดับสูงพอ ๆ กัน ดังนั้นจึงไม่สามารถแยกบุคลิกภาพของผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ออกจากกันได้ ซึ่งดูเหมือนว่า บทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว จะเป็นส่วนประกอบของบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ ในการที่จะทำนายสุขภาพจิต

จากการศึกษาของ Spangenberg & Lategan (1993) เรื่องการเผชิญกับปัญหาในผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ พบว่าเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีความสามารถในการเผชิญกับปัญหา มากกว่าเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบอื่น ๆ และทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีการเผชิญกับปัญหาที่ยืดหยุ่นมากกว่า บทบาททางเพศแบบอื่น แต่ในงานวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ เพียง 10 คนเท่านั้น ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะทดสอบอีกครั้งโดยการปรับกลุ่มตัวอย่าง คือ ในปี 1997 May & Spangenberg ได้ศึกษาผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและมีความเป็นชายสูงทั้งคู่ กับแนวทางการเผชิญกับปัญหาในผู้ใหญ่

เพศชาย โดยครั้งนี้ได้กลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จำนวน 44 คน พบว่าไม่มีความแตกต่างด้านความสามารถในการเผชิญกับปัญหาระหว่างผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ กับผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว แต่ในรูปแบบการเผชิญกับปัญหา กับสภาพแวดล้อมแบบยืดหยุ่นนั้น ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ นั้น มีความสามารถในการเผชิญกับปัญหามากกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบอื่น ๆ สรุปคือ เพศชายทั้งที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว สามารถเผชิญกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงยืนยันการศึกษาในครั้งที่แล้วว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่างไม่ว่าจะใช้กลุ่มตัวอย่างมากหรือน้อย

ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ปัญหาต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นได้กับทั้งเพศชายและเพศหญิงไม่ว่าบุคคลนั้น ๆ จะมีบทบาททางเพศลักษณะใด ต่างก็ต้องมีวิธีการและรูปแบบในการเผชิญกับปัญหาของตนเองทั้งสิ้น

ในแนวคิดด้านการเผชิญกับปัญหา Lazarus & Folkman (1984) เห็นว่าการเผชิญกับปัญหาจะต้องประกอบไปด้วยการใช้ปัญญา (cognitive) และพฤติกรรม (behavioral) ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เพื่อเผชิญกับปัญหาทั้งจากภายในและภายนอกตัวบุคคล ที่ประเมินแล้วว่าเกินความสามารถที่ตนเองจะรับได้

ส่วน Zeitlin (1985) กล่าวว่า การเผชิญกับปัญหานั้นเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการปรับความต้องการของบุคคล และการตอบสนองความต้องการของสภาพแวดล้อมให้ตรงกับเป้าหมายที่สำคัญหรือก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเพศใด หรือมีบทบาททางเพศแบบใดก็ตาม ต่างก็ต้องมีการปรับตัวตามสภาพการณ์ แต่ความสามารถในการปรับตัวนั้นอาจจะดีมาน้อยต่างกันไป นอกจากนี้ในช่วงชีวิตของมนุษย์ก็จะต้องมีการปรับตัวตามขั้นตอนต่าง ๆ ของพัฒนาการ เช่น การหัดเดิน หัดพูดของทารก การเปลี่ยนแปลงของร่างกายเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นวัยผู้ใหญ่ และวัยชรา เป็นต้น โดยที่วัยผู้ใหญ่ตอนต้นนี้เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อในการปรับตัวให้เข้ากับการใช้ชีวิตในสังคมมากกว่าวัยอื่น ๆ กล่าวคือ วัยผู้ใหญ่ผ่านพ้นชีวิตในวัยเรียนแล้ว ซึ่งวัยเรียนนี้เป็นวัยที่มีสังคมอยู่กับเพื่อน ครู ใช้ชีวิตในด้านการเรียน การเล่น และการทำกิจกรรมร่วมกับทางสถาบันเท่านั้น และเมื่อเรียนจบ ผ่านพ้นชีวิตในวัยเรียนแล้ว ก็จะเข้าสู่ช่วงชีวิตวัยผู้ใหญ่

ซึ่งต้องเผชิญชีวิตในโลกภายนอกนอกเหนือจากห้องเรียนคือสังคมที่จะต้องเรียนรู้ชีวิตอีกหลายด้าน รวมถึงด้านการทำงานที่ต้องพบปะกับผู้คนต่าง ๆ มากมาย มีหลากหลายระดับอายุ ระดับการศึกษา และระดับหน้าที่การงาน ดังนั้นไม่ว่าผู้ใหญ่จะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ไม่ว่าจะมีความบกพร่องทางเพศลักษณะใดก็ตามก็ต้องทำงาน เพราะการทำงานนั้นเป็นส่วนสำคัญของชีวิต บุคคลจะเลือกงานตามความพอใจของประสบการณ์การทำงานที่แตกต่างกัน ซึ่งลักษณะของงานนั้นจะแยกตามบทบาททางเพศ คือ ผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นชายเด่น จะเหมาะกับงานที่ต้องใช้ความคล่องแคล่วมากกว่าผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นหญิงเด่น ส่งผลให้อาชีพเริ่มมีความสัมพันธ์กับบทบาททางเพศ นอกจากลักษณะของงานที่มีผลต่อบทบาททางเพศแล้ว สังคมก็เป็นส่วนหนึ่งเช่นกันในการแยกอาชีพ เพราะสังคมมักคาดหวังว่างานดูแลบ้าน ดูแลครอบครัว และดูแลเด็ก จะเป็นงานของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ส่วนการออกไปทำงานนอกบ้านนั้นจะเป็นงานของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง (Brannon, 1996).

จะเห็นได้ว่าวัยผู้ใหญ่ตอนต้น นอกจากจะต้องก้าวเข้าสู่ชีวิตการทำงานแล้วยังจะต้องพบปะกับผู้คนมากมาย มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป มีความรับผิดชอบมากขึ้นหลายด้าน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความวิตกกังวลและมีความเครียดสูงขึ้น ประกอบกับสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี ค่านิยม และสภาพเศรษฐกิจซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความเครียดทั้งสิ้น ซึ่งเมื่อเกิดปัญหาหรือความเครียดแล้วก็ต้องมีการเผชิญกับปัญหา (coping) หรือมีกลวิธีการป้องกันตนเอง (Defense Mechanisms) เพื่อลดความรุนแรงของสถานการณ์ (Lazarus, 1976) โดยในแต่ละคนจะมีวิธีการเผชิญกับปัญหาของตนเองแตกต่างกันออกไป และในแต่ละบุคคลก็มีบทบาททางเพศที่แตกต่างกันไปอีกด้วย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาแต่เฉพาะเรื่องบทบาททางเพศในผู้ใหญ่ทำงานกับพฤติกรรมการเผชิญกับปัญหาเท่านั้นโดยไม่นำเรื่องเพศมาเกี่ยวข้องด้วยเหตุเพราะว่า Folkman, Lazarus, Gruen, et al (1986, cited in Folkman & Lazarus, 1988) ได้ศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศกับพฤติกรรมการเผชิญกับปัญหาของคู่สมรส พบว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างเพศในการเผชิญกับปัญหาทั้ง 8 ด้าน แต่อาจพบความแตกต่างระหว่างเพศได้ในเรื่องสาเหตุของความเครียด ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงไม่นำเรื่องเพศมาเป็นปัจจัยในการวิจัยครั้งนี้ ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงต้องการที่จะศึกษาว่าผู้ใหญ่ทำงานอายุระหว่าง 25-35 ปี ที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน จะมีพฤติกรรมการเผชิญกับปัญหาแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร และบทบาททางเพศแบบใดจะมีพฤติกรรมการเผชิญกับปัญหาในลักษณะใด

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการของบทบาททางเพศ

ทฤษฎีสกีมาทงเพศ (Gender Schema Theory)

ในทฤษฎีสกีมาทงเพศนั้น Bem (1981) ได้ให้ความหมายของ “สกีม่า” (Schema) ว่าเป็นโครงสร้างทางปัญญาซึ่งเป็นเครือข่ายการเชื่อมโยง ซึ่งเป็นแนวทางในการรับรู้และจัดระบบข้อมูลของแต่ละบุคคล ดังนั้นทฤษฎีสกีมาทงเพศเป็นกระบวนการที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่ได้รับกับโครงสร้างทางเพศของบุคคลที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งจะตีความข้อมูลที่ได้รับว่าคืออะไร ทฤษฎีสกีมาทงเพศประกอบไปด้วยความคิดของเด็กและการกระทำของเด็ก โดยมี 2 ลักษณะคือ เด็กจะได้รับรางวัลในพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับเพศ และถูกลงโทษในพฤติกรรมที่ไม่สัมพันธ์กับเพศ ยกตัวอย่างเช่น เด็กผู้หญิงจะได้รับคำชมเมื่อเล่นตุ๊กตา แต่จะถูกตำหนิเมื่อเล่นปืน และเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมตามตัวแบบที่มีเพศเดียวกับเด็ก ยกตัวอย่างเช่น เด็กผู้ชายจะมีพฤติกรรมเลียนแบบพ่อ ส่วนเด็กผู้หญิงจะมีพฤติกรรมเลียนแบบแม่

Bem (1981) ให้นักศึกษามหาวิทยาลัยเขียนคำที่อยู่ในความจำ ซึ่งคำเหล่านั้นอาจจะ เป็นชื่อคน กริยา สัตว์ และเครื่องแต่งกาย พบว่ามีคำซึ่งใช้ระบุว่ามิมบทบาททางเพศแบบมีความ เป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) คำที่ระบุว่ามิมบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูง ลักษณะเดียว (Feminine) และคำที่เป็นกลาง จากนั้น Bem ได้แยกลักษณะเหล่านี้ออกเป็น 4 กลุ่มตามบทบาททางเพศ โดยแยกได้เป็นบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgynous) และบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่มีลักษณะที่ ตรงตามเพศ (gender-typed) มีแนวโน้มที่จะจำคำที่มีความสัมพันธ์กับเพศมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น ชื่อของผู้หญิง และชื่อของผู้ชาย เป็นต้น

การมีเอกลักษณ์ตรงตามเพศของบุคคลส่วนหนึ่งเกิดจากการซึมซับอัตมโนทัศน์ (self-concept) เข้าไปในโครงสร้างทางเพศ กล่าวคือ เด็กจะเรียนรู้โครงสร้างทางเพศในสังคม ของตนเองโดยเรียนรู้ลักษณะที่เหมาะสมกับเพศของตน แล้วใช้โครงสร้างทางเพศประเมินความ เหมาะสมของบุคลิกภาพของตนตามการรับรู้ที่ได้จากสังคม เกิดอัตมโนทัศน์ในเรื่องความแตกต่าง ทางเพศ (Brannon, 1996)

ทฤษฎีสถิตีมาทงเพศ (Gender Schema Theory) ของ Bem (1981) กล่าวว่า ลักษณะเฉพาะของบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศจะเป็น gender schematic เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะตรงตามเพศสูง และมีการแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับเพศของตน ลักษณะความแตกต่างทางเพศจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การแปลความหมาย และการตอบสนองต่อตัวกระตุ้นทางสังคมที่เกี่ยวกับเพศของตน คือจะนึกถึงเรื่องเพศเป็นสำคัญ ถ้าเป็นผู้ชายก็จะมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว เช่น กล้าตัดสินใจ เป็นผู้นำ ชอบการแข่งขัน เป็นต้น ถ้าเป็นผู้หญิงก็จะมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว เช่น อ่อนหวาน นุ่มนวล บุคคลกลุ่มนี้จะนึกถึงกฎเกณฑ์หรือความคาดหวังของสังคม ซึ่งสังคมมักคาดหวังว่า ผู้ชายจะต้องเป็นผู้นำครอบครัว และทำงานหาเลี้ยงครอบครัวแต่เพียงฝ่ายเดียว ส่วนงานบ้านและการอบรมบุตร จะเป็นงานของผู้หญิง ซึ่งถูกอบรมมาตั้งแต่เด็ก ๆ ว่าเป็นผู้ตาม ต้องเชื่อฟังสามี ดังนั้นบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศนั้นผู้ชายและผู้หญิงมีหน้าที่แยกกันโดยชัดเจน โดยจะเลือกทำพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตนตามที่สังคมกำหนด เพราะถ้าไม่ทำก็กลัวว่าจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ดังนั้นจึงทำให้ขาดความยืดหยุ่น เมื่อเทียบกับบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่จะมีความยืดหยุ่นมาก มีประสบการณ์ และทำตัวเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์

ส่วนลักษณะเฉพาะของบุคคลที่ไม่ตรงตามเพศ คือ gender aschematic จะเป็นกลุ่มที่มีลักษณะพฤติกรรมที่ตรงตามเพศน้อย และกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นความสนใจที่ไม่เกี่ยวข้องกับเพศของตน คือผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่

Carter & Levy (1988, cited in Bukatko & Daehler, 1995) ศึกษาวิธีการที่ใช้ตัดสินใจว่าเด็กคนใดเป็น gender schematic หรือ gender aschematic โดยดูที่ระยะเวลาที่เด็กใช้ในการเลือกระหว่างคู่ของเล่นที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันตามลักษณะทางเพศ (Sex - typed) นั่นคือเด็กที่เป็น gender schematic จะใช้เวลาในการเลือกของเล่นในคู่ที่มีลักษณะทางเพศเหมือนกัน (เช่น masculine - masculine) หรือต่างกัน (เช่น masculine - feminine) อย่างรวดเร็ว ในขณะที่เด็กที่เป็น gender aschematic จะใช้เวลาในการเลือกของเล่นในทุกคู่ยาวนานกว่า

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าสก็มาทางเพศมีอิทธิพลต่อวิธีการประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเพศ เช่น เด็กที่มีลักษณะ gender schematic จะมีความลำบากในการจำรูปภาพที่มีคนทำกิจกรรมในลักษณะไม่ตรงตามเพศ (Sex – atypical) เช่นเด็กผู้ชายเล่นตุ๊กตา บางครั้งเด็กที่เป็น gender schematic จะมีการบิดเบือนข้อมูลโดยการเปลี่ยนเพศของบุคคลที่ทำพฤติกรรมไม่ตรงตามเพศ เช่น เมื่อเห็นรูปเด็กชายเล่นตุ๊กตา เด็กที่เป็น gender schematic มีแนวโน้มที่จะจำว่าเป็นเด็กผู้หญิงที่เล่นตุ๊กตา

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีสก็มาทางเพศจะเน้นที่กระบวนการทางปัญญาและให้ความสนใจต่อความแตกต่างของกระบวนการทางปัญญาระหว่างบุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศและบุคคลที่มีบทบาททางเพศไม่ตรงตามเพศ ซึ่งหมายถึงบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ นั่นเอง โดยดูจากโครงสร้างทางเพศ ซึ่งบุคคลที่มีบทบาททางเพศตรงตามเพศจะมีการจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับเข้ามาให้ตรงตามความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย โดยมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดทำให้มีผลต่ออัตมโนทัศน์ของบุคคลในการอธิบายความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย ส่วนผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ นั้น จะอธิบายลักษณะของตนเองได้อย่างอิสระโดยไม่คำนึงถึงลักษณะความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย

Martin & Halverson (1981, cited in Bukatko & Daehler, 1995) กล่าวว่าเด็กจะได้รับเอกลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) โดยเริ่มที่สก็มาทางเพศทั้ง 2 แบบ คือ แบบแรก Same – sex / Opposite – sex schema หมายถึง ความรู้ของเด็กเพศใดเพศหนึ่งหรือเพศอื่น ซึ่งจะเป็นการเริ่มต้นในด้านโครงสร้างทางปัญญา เรื่องลักษณะเฉพาะของเพศ (Gender Stereotypes) เช่น “เด็กผู้ชายซ่อมรถ” และ “เด็กผู้หญิงเย็บผ้า” แบบที่สอง เด็กจะมีสก็มาเกี่ยวกับบทบาททางเพศของตนเอง คือ Own – sex schema ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการชี้นำพฤติกรรมของตนเอง เช่น ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงรู้ว่า เด็กผู้หญิงเย็บผ้า เด็กผู้หญิงจะมีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้การเย็บผ้า ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการการเรียนรู้การซ่อมรถ แต่สก็มาทางเพศอาจมีผลให้เด็กบิดเบือนข้อมูลที่แตกต่างจากสก็มาทางเพศของตนเองไปจากความจริง เช่น เมื่อเด็กเห็นหมอผู้หญิง เด็กอาจบิดเบือนข้อมูลเกี่ยวกับเพศของหมอ โดยคิดในใจว่าเป็นนางพยาบาล

จากที่กล่าวมานี้ เด็กจะเรียนรู้ที่จะประเมินตนเองจากโครงสร้างทางเพศ โดยเปรียบเทียบความชอบ ทักษะ พฤติกรรมและบุคลิกภาพของตนกับโครงสร้างทางเพศที่มีอยู่ ดังนั้นโครงสร้างทางเพศจึงเป็นตัวกำหนดมาตรฐาน หรือเป็นตัวชี้้นำให้บุคคลมีการควบคุมพฤติกรรมของตนให้แสดงออกในลักษณะที่เหมาะสมกับเพศของตนตามที่สังคมกำหนดและเกิดการพัฒนารูปแบบทางเพศในลักษณะที่ตรงตามเพศขึ้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของ Kohlberg (1966)

Lawrence, Kohlberg (1966, cited in Bukatko & Daehler, 1995) กล่าวว่าเด็กจะเรียนรู้เอกลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) ว่าเป็นเพศหญิงหรือเพศชายเมื่ออายุประมาณ 2 - 3 ปี และสามารถบอกเพศของตนได้อย่างถูกต้อง แต่ยังไม่มีความสามารถบอกเพศของผู้ใหญ่หรือตุ๊กตาได้ และคิดว่าเพศนั้นเปลี่ยนแปลงได้ ต้องอาศัยสิ่งต่าง ๆ เป็นตัวชี้แนะว่าคน ๆ นั้นเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย โดยใช้ลักษณะของเสื้อผ้า เช่นเด็กเล็กจะเข้าใจว่าทารกเป็นเพศชายเพราะมีผมน้อย หรือไม่มีผมเลย เนื่องจากมีความเข้าใจว่าผู้หญิงจะต้องมีผมยาว ในขณะที่เดียวกันเด็กเล็กจะบอกว่าเด็กผู้ชายที่สามารถมีผมยาวและผูกริบบิ้นได้ว่าเป็นเด็กผู้หญิง นอกจากนี้ Money & Ehrhardt (1972, cited in Bukatko & Daehler, 1995) กล่าวว่าถ้าเด็กมีเอกลักษณ์ทางเพศแล้วพยายามที่จะเปลี่ยน จะเกิดผลทางลบ เช่น ซึมเศร้า หรือมีอาการทางจิต ซึ่งในทางการแพทย์ได้มีการศึกษาเด็กที่เกิดมาเป็นเพศหนึ่งแต่ถูกเปลี่ยนให้เป็นอีกเพศหนึ่งเนื่องมาจากสาเหตุการมีอวัยวะเพศที่ไม่ชัดเจน หรืออุบัติเหตุที่เกิดจากการผ่าตัด นอกจากนั้น Fagot & Leinbach (1989, cited in Bukatko & Daehler, 1995) กล่าวว่าเด็กมักจะมีเอกลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) ได้ก่อนอายุ 28 เดือน ทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายจะมีเอกลักษณ์ขึ้นแรกจากการเล่นในเพศปกติ เช่น เล่นของเล่นก่อสร้างในเด็กผู้ชาย ส่วนเด็กผู้หญิงจะเล่นตุ๊กตา แต่พออายุ 2 - 3 ปี เด็กจะประยุกต์ลักษณะบทบาททางเพศให้ถูกต้องเหมือนกับคนอื่นคือมีความรู้เรื่องลักษณะที่ตรงตามเพศ (Sex - typed) จนกระทั่งเมื่อเด็กมีอายุ 4 ปี เด็กจะมีความมั่นคงทางเพศ (Gender Stability) คือเด็กจะสามารถรับรู้ว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิงอย่างมั่นคง แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างภายนอกไปแล้วก็ตาม เช่น การเปลี่ยนเสื้อผ้า ทรงผม ยกตัวอย่างเช่น เด็กผู้ชายจะเชื่อว่าเขาเคยเป็นเด็กทารกผู้ชายและ จะโตขึ้นเป็นพ่อ (มีความมั่นคงทางเพศ) แต่ต้องดูพฤติกรรมและบุคลิกภาพทางกายภาพเท่านั้น (เช่น ทรงผม) เพื่อจะบอกว่าเป็นเพศชาย ต่อมาเมื่ออยู่ในวัยเรียนเด็กจะมีวุฒิทางปัญญาเพิ่มขึ้นมีความ

สามารถในการรับรู้ความคงที่ทางเพศ (Gender Constancy) โดยเด็กจะรู้ว่าคน ๆ นั้นเป็นเพศชายหรือเพศหญิงอย่างมั่นคง แม้ว่าสภาพร่างกายภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไป เช่น เด็กผู้ชายอาจสวมชุดกระโปรง และเด็กผู้หญิงเล่นของเล่นทหารได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมื่อเด็กโตขึ้นเด็กจะมีการรับรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับเพศ หรือลักษณะความเป็นหญิงหรือความเป็นชายมากขึ้น เด็กจะเข้าใจความคงที่ทางเพศถึงแม้ว่าลักษณะที่มองเห็นภายนอกจะเปลี่ยนไป Kohlberg (1966) กล่าวว่าเมื่อเด็กมีการรับรู้ความคงที่ภายในของตนแล้ว เด็กจะสามารถสร้างความชอบและค่านิยมในเพศของคนได้ โดยที่เด็กจะเริ่มเลียนแบบบุคคลที่มีเพศเดียวกับเด็กเรียนรู้ทัศนคติ และทำพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน จึงทำให้เด็กสามารถตระหนักถึงบทบาททางเพศได้อย่างเหมาะสมกับเพศของตนได้

ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดบทบาททางเพศ

1. ปัจจัยทางชีวภาพ (Biological Factors)

ปัจจัยแรกที่มีอิทธิพลในการกำหนดลักษณะของแต่ละเพศก็คือ ปัจจัยทางชีวภาพ ซึ่งเป็นความแตกต่างทางด้านโครงสร้างของร่างกาย ความแตกต่างของอวัยวะเพศ ซึ่งมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า และความแตกต่างในการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากโครโมโซมและอิทธิพลของฮอร์โมนเพศที่แตกต่างกันของหญิงชาย

ลักษณะความแตกต่างกันด้านฮอร์โมนนั้น ในเพศชายจะมีฮอร์โมน Androgens (Androgens Hormones) ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้มีพัฒนาการทางด้านสรีระแบบเพศชาย เช่น มีหนวดเครา เสียงใหญ่ หน้าอกขยายใหญ่ มีการขยายตัวของท่อน้ำเชื้อ อวัยวะเพศมีการแข็งตัวได้ ในเพศหญิงจะมีฮอร์โมน Estrogens (Estrogens Hormones) ทำให้มีลักษณะรูปร่างแบบเพศหญิง คือ มีรูปร่างบอบบาง เสียงทุ้มนุ่มนวล มีเต้านม ท่อรังไข่ มดลูก มีประจำเดือน เป็นต้น (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530) งานวิจัยที่สนับสนุนว่าฮอร์โมนเพศมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ ได้แก่ งานวิจัยของ Robins และ Mineil (1981 อ้างถึงใน นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529) ซึ่งได้ทดลองโดยการฉีดฮอร์โมนเพศชาย คือ Androgens ให้ลิงตัวเมียซึ่งกำลังตั้งท้อง ผลพบว่าลูกลิงตัวเมียที่เกิดมามีอวัยวะเพศตัวผู้อยู่ด้วยและมีพฤติกรรมของลิงตัวผู้มากกว่าตัวเมีย

ฮอร์โมนเพศมีส่วนในการกำหนดลักษณะของพฤติกรรมทางเพศด้วย จากการศึกษาของ Pearey, Docherty & Dabbs (1996) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับฮอร์โมน testosterone (Testosterone Hormones) กับผู้หญิงที่มีความพึงพอใจทางเพศในเพศเดียวกัน (lesbians) พบว่าผู้หญิงที่มีความพึงพอใจทางเพศในเพศเดียวกันซึ่งทำตัวเป็นผู้ชาย (butch lesbians) จะมีระดับฮอร์โมน testosterone สูงกว่าผู้หญิงที่มีความพึงพอใจทางเพศในเพศเดียวกันที่ทำตัวเป็นผู้หญิง (femme lesbians) ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงที่มีความพึงพอใจในทางเพศในเพศเดียวกันจะมีระดับฮอร์โมน testosterone ใกล้เคียงกับเพศชาย (Brannon, 1996)

มีงานวิจัยที่ศึกษาคุณสมบัติของฮอร์โมน testosterone ในด้านความก้าวร้าว พบว่าเพศชายที่มีอาชีพแตกต่างกัน มีระดับฮอร์โมน testosterone แตกต่างกันด้วย เช่น อาชีพนักฟุตบอลเพศชาย จะมีระดับฮอร์โมน testosterone สูงกว่าอาชีพรัฐมนตรีเพศชาย และเพศชายที่มีระดับฮอร์โมน testosterone สูง มีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมต่อต้านสังคมสูงอีกด้วย ซึ่งไม่รวมถึงการใช้ความรุนแรง สำหรับผู้หญิงที่มีความพึงพอใจทางเพศในเพศเดียวกันจะมีระดับฮอร์โมน testosterone สูงกว่าผู้หญิงที่มีความผิวดำทำร้ายร่างกาย (Brannon, 1996) แต่ Pearey, Docherty & Dabbs (1996) ก็ยังสงสัยในการศึกษาครั้งนี้ด้วยเช่นกันว่าจะเป็นไปได้จริงหรือไม่

2. ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม (Environmental Factors)

ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลในการกำหนดบทบาททางเพศของแต่ละบุคคล ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู การมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ตลอดจนความคาดหวังจากสังคม เด็กเรียนรู้บทบาททางเพศของตนจากการกระทำของบุคคลที่อยู่ล้อมรอบตัวเขา ซึ่งจุดเริ่มต้นก็มาจากครอบครัว นักจิตวิทยาพัฒนาการเชื่อว่าแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับเรื่องเพศสำหรับเด็กก็คือพฤติกรรมของพ่อแม่ รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เขาสร้างขึ้นมา โดยที่พ่อแม่จะจัดหาของเล่น และจัดห้องให้เด็กแต่ละคนตามเพศของเด็กแต่ละคน ในเด็กผู้ชายพ่อแม่จะจัดอุปกรณ์กีฬา เครื่องมือช่าง และยานพาหนะ ให้อยู่ในห้องที่มีโทนสีฟ้า ส่วนเด็กผู้หญิงพ่อแม่จะจัดตุ๊กตาไว้ในห้องที่มีโทนสีชมพู ส่วนสีเหลืองจะเป็นสีกลางที่ใช้ได้ทั้ง 2 เพศ (Bukatko & Daehler, 1995) นอกจากนี้พฤติกรรมการแสดงออกระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กแต่ละเพศก็มีความแตกต่างกัน คือผู้ใหญ่จะเล่นกับเด็กชายโดยการจับโยนบ้าง ไล่เตะบ้าง ซึ่งไม่นุ่มนวลเท่าเด็กผู้หญิง ส่วนเด็กผู้หญิงจะได้รับการปกป้องดูแลมากกว่าเด็กผู้ชาย แต่เด็ก

ผู้ชายจะได้รับโอกาสในการสำรวจสิ่งแวดล้อมมากกว่าเด็กผู้หญิง ส่วนในด้านการตอบสนองต่อการร้องไห้ของเด็กทารกนั้น ผู้ใหญ่เพศหญิงจะตอบสนองการร้องไห้ในเด็กทารกได้ดีกว่าผู้ใหญ่เพศชายโดยไม่สนใจเพศของทารก แต่ในผู้ใหญ่เพศชายจะคอยช่วยเหลือและเล่นกับลูกสาว

ผู้ใหญ่มักอยากเห็นแต่พฤติกรรมที่ตรงตามเพศของเด็ก ๆ คือ ตั้งแต่เด็กเกิดมา เด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิงมักจะมีของเล่นที่แตกต่างกัน พ่อแม่จะให้เด็กผู้ชายเล่นหุ่นยนต์ ส่วนเด็กผู้หญิงให้เล่นตุ๊กตา และเมื่อเด็กผู้ชายเริ่มมีพฤติกรรมก้าวร้าว พ่อแม่ก็จะยอมรับพฤติกรรมดังกล่าว ในขณะที่เด็กผู้หญิงมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับเด็กผู้ชาย พ่อแม่มักจะตำหนิและห้ามไม่ให้ทำ (Brannon, 1996)

ส่วนในด้านการเสริมแรงทางบวกนั้นพ่อแม่จะแสดงออกในทางลบเมื่อลูกสาวมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกมากกว่าลูกชาย และพ่อแม่จะแสดงออกในทางบวกเมื่อลูกสาวมีพฤติกรรมยินยอมเรียบร้อย และลูกชายมีพฤติกรรมกล้าแสดงออก นอกจากนี้พ่อแม่มักจะแสดงออกในด้านการสอนและสนับสนุนให้ลูกมีพฤติกรรมตรงตามเพศในด้านการจัดหาของเล่น

ในด้านทัศนคติของพ่อแม่ นั้น มีอิทธิพลทางอ้อมในการพัฒนาบทบาททางเพศของเด็ก โดยผ่านความเชื่อในเรื่องบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว พ่อแม่มักชอบพูดว่าเด็กชายชอบเล่นกีฬา ลูกสาวชอบแต่งตัว ชอบคำชม และนำไปสู่ลักษณะของงานบ้านโดยลูกชายจะถูกกำหนดให้ทำงานภายนอกบ้าน เช่น ตัดหญ้า เทขยะ ส่วนลูกสาวจะทำงานภายในบ้าน เช่น ทำครัว กวาดบ้านถูบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้พ่อแม่ยังกำหนดพฤติกรรมทั่ว ๆ ไปให้ลูกผู้หญิงและลูกผู้ชายแตกต่างกันอีกด้วย เช่น พ่อแม่สนับสนุนให้ลูกผู้หญิงมีพฤติกรรมใกล้ชิด ขณะที่ส่งเสริมเด็กผู้ชายให้มีอิสระงานวิจัยที่สนับสนุนความคิดดังกล่าวนี้เช่น Goldberg & Lewis (1969) ศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศในการเล่นของเล่น พบว่าเด็กผู้หญิงไม่เป็นอิสระเท่าเด็กผู้ชาย เช่น มักจะหันกลับมามองแม่ให้ความสำคัญกับการประสานสายตากับแม่ และโดยทั่วไปมักอยู่ใกล้ชิดแม่ แสดงให้เห็นว่ามีพฤติกรรมสำรวจน้อยกว่าชาย และมักเล่นเรียบร้อยกว่าเด็กผู้ชาย (Goldberg & Lewis, 1969 cited in Kaplan & Sedney, 1980) ส่วน Block (1973) ศึกษา การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ พบว่าพ่อแม่คาดหวังให้เด็กผู้ชายประสบความสำเร็จและชอบการแข่งขัน ควบคุมอารมณ์ได้ และอยู่ในกฎระเบียบ ส่วนในเด็กผู้หญิงพ่อแม่คาดหวังให้มีความสัมพันธ์กับ

บุคคลอื่น พุดให้กำลังใจ อบอุ่นใกล้ชิด และมีความปลอดภัย (Block, 1973 cited in Kaplan & Sedney, 1980)

ลักษณะของบทบาททางเพศ

Bem (1981) ได้แบ่งบทบาททางเพศออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ เข้มแข็ง ชอบแข่งขัน ฉลาด มีพลังอำนาจ กระจับกระจ่าง เป็นอิสระ ไม่ขึ้นกับใคร บุคคลกลุ่มนี้จะนึกถึงกฎเกณฑ์หรือความคาดหวังของสังคม ซึ่งสังคมมักคาดหวังว่า ผู้ชายจะต้องมีลักษณะเป็นผู้นำครอบครัวแต่เพียงฝ่ายเดียว ทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว และทำพฤติกรรมตามที่สังคมกำหนด

2. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) เป็นผู้ที่มีความอ่อนหวาน นุ่มนวล ใช้อาย อ่อนแอ บุคคลกลุ่มนี้มักจะนึกถึงกฎเกณฑ์และความคาดหวังของสังคม ซึ่งสังคมมักคาดหวังว่าจะต้องทำงานบ้าน อบรมบุตร ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบนี้ จะถูกอบรมมาตั้งแต่เด็กว่าให้เป็นผู้ตาม ต้องเชื่อฟังสามี และเลือกทำพฤติกรรมตามที่สังคมกำหนด

แนวความคิดของบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียวและแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียวนั้น เป็นบทบาทหลักในบทบาทที่มีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ โดยมีหลายแนวความคิด คือ

แนวความคิดของ David Bakan (1966, cited in Kaplan & Sedney, 1980) ที่กล่าวว่า ลักษณะ agency เป็นลักษณะของผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว เป็นผู้ที่สันโดษ ปกป้องตนเองได้ กล้าแสดงออก (self - assertion) พัฒนาตนเอง (self-expansion) ฉลาด ส่วนลักษณะ communion เป็นลักษณะของผู้ที่มีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว จะเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น เปิดเผย และไม่แยกตัวตามลำพัง กล่าวคือ agency จะรักสันโดษ ขณะที่ communion จะมีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น และเป็นผู้ที่กว้างขวางในชุมชน

แนวความคิดของ Parsons และ Bales (1955 cited in Kaplan & Sedney, 1980) ที่กล่าวว่า พฤติกรรม instrument เป็นลักษณะของผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูง ลักษณะเดียว คือเป็นผู้ที่มีเป้าหมายในชีวิต และเน้นการใช้ปัญญาเพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ส่วนพฤติกรรม expressive เป็นลักษณะของผู้ที่มีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว จะมีการสนับสนุนผู้อื่น (supportive responses) มีการตอบสนองด้านอารมณ์ (affective responses) และสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

3. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny) เป็นบุคคลที่มีทั้งความเป็นเพศหญิง และความเป็นเพศชายสูงทั้งคู่ คำว่า "androgyny" มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำคือ "andro" หมายถึง ผู้ชาย และ "gyn" หมายถึง ผู้หญิง ดังนั้น ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่นี้จึงเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ มีความยืดหยุ่นมากกว่า สามารถผสมผสานความเข้มแข็งของชายและความอ่อนโยนของหญิงเอาไว้

จากการศึกษาของ Flaherty & Dusek (1980) พบว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ มีคะแนนสูงในด้านการปรับตัว มีความสามารถและเป็นผู้นำ มีความเป็นกันเองและมีการเข้าสังคม และ Bem (1974) กล่าวว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ เป็นผู้มีสุขภาพจิตดี มีความสุขและมีความพึงพอใจในชีวิต นอกจากนี้ฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) พบว่าคู่สมรสที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสสูงกว่าคู่สมรสที่มีบทบาททางเพศแบบอื่น ส่วนฉันทิกา เฉลิมกุล (2534) พบว่าวัยรุ่นเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียวจะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนดีกว่าบทบาททางเพศแบบอื่น ๆ ส่วนในวัยรุ่นเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีความสามารถในการปรับตัวดีที่สุด

4. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) เป็นบุคคลที่มีบทบาททางเพศแบบไม่ชัดเจน ไม่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยอาจแสดงออกในลักษณะที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมและการเผชิญกับปัญหา

การเผชิญกับปัญหา (Coping) หมายถึง พฤติกรรมภายในและ/หรือพฤติกรรมภายนอกที่บุคคลใช้ในการกำจัดความเครียดและความไม่สบายใจ การเผชิญกับปัญหาเกิดจากการใช้ปัญญา (Cognition) และการกระทำ (Behaviors) เพื่อจัดการกับปัญหาและอารมณ์ทางลบที่เกิดขึ้น (Nolrajasuwat, 1995)

นักทฤษฎีหลายท่านได้มีมุมมองทางการเผชิญกับปัญหา (Coping) หลายทางดังนี้ (Nolrajasuwat, 1995)

1. มีลักษณะแบบประจำตัวของบุคคล (the trait-oriented approach) กล่าวคือ แต่ละคนนั้นมีลักษณะบุคลิกภาพของตนเองในการเผชิญกับปัญหาในแนวทางที่เหมาะสม
2. มีลักษณะเป็นกระบวนการ (the process-oriented approach) กล่าวคือ การเผชิญกับปัญหาของแต่ละคนขึ้นอยู่กับแบบแผนของแต่ละบุคคลและสถานการณ์ที่มีความเครียด
3. มีลักษณะเป็นการปฏิสัมพันธ์ (the transactional approach) ลักษณะนี้เห็นว่าการเผชิญกับปัญหา เป็นกระบวนการของทั้งบุคคลและสถานการณ์ความเครียดในสภาพแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อกัน

การศึกษาในระยะหลังนี้ได้แยกแยะการตอบสนองต่อการแก้ปัญหาเป็น 3 ข้อคือ (Nolrajasuwat, 1995)

- การเผชิญกับปัญหาที่มุ่งเน้นการประเมิน (appraisal-focused coping) เช่น พยายามประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อจะได้รับความรู้ที่สถานการณ์ใดมีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด
- การเผชิญกับปัญหาด้วยการมุ่งเน้นที่ปัญหา (problem-focused coping) เช่น ความพยายามหาทางแก้ไข หรือกำจัดแหล่งของความเครียด โดยการคำนึงถึงสภาพการณ์ที่เป็นจริง
- การเผชิญกับปัญหาด้วยการมุ่งเน้นที่อารมณ์ (emotion-focused coping) เช่น การตอบสนองต่อการควบคุมอารมณ์ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียด และความพยายามยืดความสมดุลระหว่างอารมณ์และสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดไว้

แบบแผนการเผชิญกับปัญหา

Lazarus (1976) ได้แบ่งแบบแผนของการเผชิญกับปัญหาไว้ 2 ทาง คือ

1. การเผชิญกับปัญหาโดยตรง (Direct action) คือความพยายามของบุคคลในการจัดการกับสิ่งที่มาคุกคาม และสิ่งที่ทำลายในการโต้ตอบกับสภาพแวดล้อม โดยแบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ

1.1. การเตรียมตัวต่อสู้กับสิ่งที่คุกคาม (Preparing against harm)

เมื่อพบกับสภาพที่อันตราย บุคคลจะพยายามกำจัดหรือบรรเทา โดยการเตรียมตัวต่อสู้กับสิ่งที่มาคุกคามและมีการโต้ตอบอย่างเหมาะสม เมื่อประสบความสำเร็จอันตรายก็จะลดน้อยลงสิ่งที่คุกคามก็จะถูกกำจัดหรือลดลงไป ทำให้จิตใจกลับสู่ความสมดุล แต่ถ้าประสบความล้มเหลวคือสิ่งคุกคามเพิ่มมากขึ้น ก็จะเกิดความเครียดทางอารมณ์ตามมา เช่น วิตกกังวล โกรธกลัว เป็นต้น

1.2. การก้าวร้าว / โจมตี (Aggression or Attract) ผู้ที่เผชิญกับ

ปัญหาจะทำการโจมตีสิ่งที่รบกวนโดยการกำจัด เปลี่ยนแปลง หรือทำลาย เป็นการตอบสนองและจัดการสิ่งที่มาคุกคามเพื่อให้เกิดความปลอดภัยและเป็นวิธีการทั่ว ๆ ไปของการปกป้องตนเอง (self-protection)

1.3. การหลีกหนี (Escape or Avoidance) เป็นการเผชิญกับปัญหาที่

พบได้ในคนทั่วไป และสัตว์ ปฏิกิริยาการหลีกหนีอาจเกิดร่วมกับความกลัว หรืออาจเกิดขึ้นโดยไม่มี ความกลัวร่วมด้วยก็ได้ ผู้ที่หลีกหนีจะเป็นผู้ที่ถูกกระทำ มักทำตามผู้อื่น คอยเอาใจผู้อื่น และจะหลบหนีหนีหายไปจากผู้คน ผู้ที่หลีกหนีจะมีความกังวลใจ ทุกข์ทรมานจากความเครียด และความไม่พึงพอใจเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

1.4. การเฉยเมย หรือไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบ (Inaction or Apathy) เป็น

แบบแผนพฤติกรรมของการสิ้นหวังเมื่อไม่สามารถกำจัด หรือบรรเทาสิ่งที่คุกคามได้ จึงเกิดความรู้สึกสิ้นหวัง ไม่มีกำลังใจที่จะต่อสู้หรือหลีกหนีสิ่งที่คุกคามทำให้เกิดภาวะซึมเศร้า

2. การจัดการกับปัญหาโดยทางอ้อม (Palliation) คือกลไกการทำงานของร่างกายและจิตใจ เพื่อบรรเทาอันตรายที่เกิดจากสภาพแวดล้อม แบ่งออกเป็น 2 ประการคือ

2.1. การบรรเทาที่อาการ (Symptom-direct modes) คือ การใช้สิ่งอื่นเพื่อบรรเทาความเครียดโดยตรง ได้แก่ การใช้ยากล่อมประสาท ยานอนหลับ แอลกอฮอล์ การผ่อนคลายกล้ามเนื้อ และวิธีอื่น ๆ ที่ใช้ร่างกายเป็นศูนย์กลาง

2.2. การบรรเทาภายในจิต (Intrapsychic modes) เป็นการบรรเทาความเครียดโดยใช้วิธีการทางจิตวิทยาด้านจิตใต้สำนึกที่บุคคลใช้หลอกหลวงตนเองเกี่ยวกับสิ่งที่มาคุกคาม หรือจากอันตรายจากภายนอก ซึ่งเป็นเพียงการนึกคิดของบุคคลและไม่เป็นตามความจริง Freud (1964) เรียกวิธีการนี้ว่า การใช้กลไกป้องกันทางจิต (Defense Mechanism)

จากการสำรวจเรื่องสาเหตุของความเครียดที่ต้องมีการเผชิญกับปัญหา พบว่ามีสาเหตุอยู่ 4 ประการที่ทำให้เกิดความวิตกกังวลใจคือ เรื่องการแต่งงาน เรื่องการเป็นพ่อแม่ เรื่องรายได้ในครอบครัว และเรื่องการทำงาน (Brannon, 1996) จะเห็นได้ว่าผู้ใหญ่แต่ละคนก็มีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น ประสบการณ์ในอดีต บุคลิกภาพ วิธีการเผชิญกับปัญหา รวมทั้ง บทบาททางเพศด้วย Sedney (1977 cited in Kaplan & Sedney, 1980) กล่าวถึงบทบาททางเพศกับการเลือกวิธีการเผชิญกับปัญหา พบว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีการเผชิญกับปัญหาในการแยกทางกับคนรักด้วยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศ ซึ่งไม่กล้าที่จะตัดสินใจ จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีวิธีการเผชิญกับปัญหาที่ดีกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบตรงตามเพศ

พัฒนาการของวัยผู้ใหญ่

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาช่วงวัยผู้ใหญ่ ซึ่งตามขั้นพัฒนาการ 8 ขั้น (The eight stages of psychosocial development) ของ Erickson (1963) กล่าวว่าวัยผู้ใหญ่จะอยู่ในขั้นที่ 6 คือ Intimacy VS. Isolation (มีความรู้สึกว่าคุณมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุคคลอื่น หรือความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว) คือหลังจากที่เด็กผ่านช่วงวัยรุ่นแล้วก็ถึงวัยที่จะเข้าสู่ชีวิตวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ซึ่งจะเริ่มเป็นสมาชิกที่มีส่วนรับผิดชอบอย่างเต็มที่และเป็นวัยที่มุ่งมั่นกับการทำงานและการอยู่ใกล้ชิดกับเพื่อนเพศเดียวกันหรือเพศตรงข้าม เพื่อเลือกคบหากันอย่างสนิทสนมและจะนำไปสู่ความผูกพันใกล้ชิดและการแต่งงาน ความสำเร็จของพัฒนาการในวัยนี้ขึ้นอยู่กับความมั่นใจของตนเองและพัฒนาการในระดับต้น ๆ ของเขาว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ถ้าเขารู้จักตนเองและมั่นใจในตนเองอย่างแท้จริง เขาจะสามารถให้ความใกล้ชิดสนิทสนมกับบุคคลอื่นได้อย่างจริงจัง ในทางตรงกันข้าม ถ้าเขาไม่ประสบความสำเร็จในพัฒนาการขั้นต้น ๆ เขาจะไม่ไว้วางใจผู้อื่น ไม่มีความพึงพอใจในตนเอง และปรับตัวเข้ากับผู้อื่นไม่ได้ ทำให้รู้สึกอ้างว้างและว่าเหว่ (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530)

ลักษณะโดยทั่วไปของวัยผู้ใหญ่

เมื่อบุคคลย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคม ต้องมีการยอมรับความเป็นจริงของชีวิต การควบคุมทางอารมณ์ การเลือกคู่ครองที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม อายุนอกจากจะเป็นเครื่องกำหนดอายุของวัยผู้ใหญ่แล้ว ยังมีลักษณะอื่น ๆ อีกมากมายที่จะกำหนดความเป็นผู้ใหญ่ของบุคคล มีลักษณะบางประการที่จะตัดสินความเป็นผู้ใหญ่ของบุคคล ซึ่งสุชา จันทน์เอม (2536) กล่าวไว้ดังนี้ คือ

1. **การเลือกคู่ครอง** แม้บางคนอาจจะมีคู่ครองตั้งแต่วัยรุ่นก็ตามที เราพบว่าการเลือกคู่ที่มั่นคงและจริงจัง มักตกอยู่ในช่วงที่ย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนต้นนี้เอง

การใช้เวลาในวัยรุ่นหนักไปทางการศึกษา บุคคลจึงต้องใช้เวลาระยะหลังจากวัยรุ่นมาสนใจในการเลือกคู่ การศึกษานับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการที่จะช่วยให้บุคคลได้เลือกคู่ครองที่เหมาะสมกับตนยิ่งขึ้น เช่น การมีทัศนคติที่คล้ายคลึงกัน มีความสนใจและมีระดับการศึกษาใกล้เคียงกัน ฐานะทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างกันจนเกินไป มีบุคลิกภาพที่ไปกันได้ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยให้ชีวิตครอบครัวยั่งยืนนาน

เมื่อมีการแต่งงานกันแล้ว ทั้งหญิงและชายก็จำเป็นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบทบาทใหม่ของตน คือ ในฐานะสามีหรือภรรยา มีความรับผิดชอบ ตลอดจนมีความเชื่อตรงต่อกัน ผู้ที่ไม่อาจปรับตัวให้เข้ากับภาระของครอบครัวได้ มักจะประสบความล้มเหลวเป็นส่วนมาก และผู้ที่เข้าอกเข้าใจกันและกัน รู้จักกันมาดีพอ ก็จะปรับตัวเข้ากันได้ และมีชีวิตครอบครัวที่ผาสุก

2. การมีบุตร นอกจากคู่สามีภรรยาจะต้องปรับตัวให้เข้ากับคู่ของตนได้ หรือยอมรับความเป็นอยู่ของกันและกันได้ดีแล้วก็ตาม ยังต้องมีการปรับตัวโดยการเตรียมใจไว้เป็นพ่อแม่ เพื่อความสุขของบุตร และต้องมีความเข้าใจว่า เด็ก คือทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุด เป็นทรัพยากรที่ครอบครัวควรภูมิในและทะนุถนอม

3. การประกอบอาชีพหรือสร้างหลักฐาน ผู้ที่สามารถประกอบอาชีพ คือ ยึดอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถของตน มักจะมีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพ และมีการตั้งหลักฐานในชีวิตได้ ช่วยให้สังคมยอมรับความเป็นผู้ใหญ่ของตนยิ่งขึ้น ผู้ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพมักจะช่วยให้ชีวิตครอบครัวมีความสุขและราบรื่นอีกด้วย

4. การเผชิญกับปัญหา แม้ทุกวัยที่ผ่านมามีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นแก่บุคคลก็ตาม แต่เมื่อถึงวัยผู้ใหญ่มักจะมีปัญหาต่างไปจากวัยที่ผ่านมามาก การมีคู่ครองและการมีบุตร บุคคลจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่นี้ การที่มีสมาชิกเพิ่มขึ้นก็ย่อมมีปัญหาของบุคคลทุกฝ่ายประดังเข้ามา ผู้ใหญ่ในครอบครัวจำเป็นต้องใช้ความสามารถในการแก้ปัญหาเพื่อระดับประคองให้ครอบครัวผ่านวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี

อนึ่งปัญหาอาจเกิดจากด้านการประกอบอาชีพด้วย การร่วมงานกับเพื่อน ๆ ผู้บังคับบัญชา อาจมีความกระทบกระทั่งกันได้ หากไม่มีความสุขและหนักแน่นพอ อาจนำไปสู่ความล้มเหลวในชีวิตการงานได้เช่นกัน

5. ความกดดันทางอารมณ์ ผู้ใหญ่บางคนยังไม่พร้อมในการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่ต่างไปจากตอนต้น ๆ ของชีวิต แต่พออย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่อาจจะลดความตึงเครียดลงได้บ้างเพราะความเคยชิน และมีความคล่องตัวในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ขึ้น นอกจากนี้การมีประสบการณ์เพิ่มขึ้นย่อมเป็นเครื่องอบรมสั่งสอนให้บุคคลมีความสุขขึ้น และความตึงเครียดทางอารมณ์ก็ลดลงไป

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้ใหญ่ประสบความสำเร็จในชีวิต ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่อไปนี้
คือ (สุชา จันทน์เอม, 2536)

1. **ประสิทธิภาพทางร่างกาย** ความกระฉับกระเฉงของร่างกายจะมีสูงสุดในช่วงอายุ ประมาณ 20 – 35 ปี และมีพลังเต็มที่อายุประมาณ 25 – 30 ปี ต่อจากนั้นพลังก็จะค่อย ๆ ลดลงทีละน้อย และเมื่ออายุ 40 – 50 ปี จะมีอัตราลดลงเร็วขึ้น และผู้ที่ทำงานหนักโดยไม่คำนึงถึงสุขภาพ ปลดปล่อยความเครียดเพิ่มพูนขึ้น ในที่สุดก็จะเป็นโรคต่าง ๆ ตามมา เช่น โรคความดันเลือดสูง โรคกระเพาะอาหาร โรคหัวใจ ตลอดจนการเจ็บป่วยอื่น ๆ ซึ่งเป็นการบั่นทอนประสิทธิภาพของการทำงานลงไปอีก

2. **ประสิทธิภาพของสมอง** สมองเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ การทำงานและการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ คนที่มีสติปัญญาดีจะสามารถเรียนรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีเหตุผล มีความมั่นใจในตนเอง และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่ตนอยู่

3. **สุขภาพจิต** สุขภาพของจิตใจจะดีเพียงใดขึ้นอยู่กับสุขภาพร่างกายที่ดีด้วย คนวัยนี้ จำเป็นที่จะต้องฝึกฝนจิตใจให้เข้มแข็งเพื่อเผชิญปัญหาต่าง ๆ ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การยอมรับความจริงต่าง ๆ ในชีวิต เช่น ยอมรับฐานะ ความเป็นอยู่ ความสามารถของตนเอง การทำงานโดยไม่ยอมเหนื่อยหรือปล่อยให้ร่องรอยความเหนื่อยปรากฏบนใบหน้า หงุดหงิด อารมณ์เสียบ่อย ๆ ย่อมส่งผลถึงสุขภาพจิตที่ค่อย ๆ เสื่อมลง สุขภาพจิตที่ดีย่อมมีความร่าเริงเบิกบาน มีผู้ชอบคบค้าด้วย การงานในหน้าที่ของบุคคลชนิดนี้มักจะก้าวหน้าเสมอ

4. **การปรับตัวในงานอาชีพ** การประกอบอาชีพจัดเป็นกิจกรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับบุคคลในวัยนี้ ทุกคนยอมรับว่า ผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตนั้น ส่วนหนึ่งก็คือ การประสบความสำเร็จในอาชีพหรือการงานของตน บุคคลจะมีความก้าวหน้าในอาชีพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น การมีความถนัดและความสนใจในอาชีพนั้นจริง ทำงานเหมาะกับเพศของตน มีโอกาสดีและมีเพื่อนร่วมงานที่ดี ตลอดจนเป็นคนรักงาน รักความก้าวหน้าในการทำงาน

การที่บุคคลประสบความสำเร็จในอาชีพการงานนั้น ย่อมนำความผาสุกมาสู่ตนเองและครอบครัว ช่วยให้ครอบครัวร่ำรวยขึ้นอีกด้วย

5. **การปรับตัวในชีวิตครอบครัว** เรื่องการแต่งงานหรือการมีครอบครัว นับเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดในชีวิตระยะนี้ บางคู่ปรับตัวเข้ากันได้ดี ชีวิตครอบครัวก็มีความสุข ถ้าปรับตัวเข้ากันลำบาก มักจะพบกับการหย่าร้าง และความทุกข์ยากต่าง ๆ คู่สมรสที่จะปรับตัวเข้ากันได้ดี ย่อมต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความพอใจทางเพศ มีงานทำ มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับสมาชิกภายในครอบครัวดี

บทบาทใหม่ที่ผู้หญิงและผู้ชายได้รับนี้หนักอยู่มาก เพราะต้องอาศัยความอดทนอย่างยิ่ง ในการที่จะรับบทเป็นพ่อและแม่ยุคนี้ทั้งชายและหญิงต่างต้องช่วยกันทำงานนอกบ้านด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มีวุฒิภาวะทางจิตใจเพียงพอ หรือไม่มีความเป็นผู้ใหญ่แล้วชีวิตครอบครัวก็จะไม่ราบรื่น

ถ้าหากครอบครัวเป็นปึกแผ่น มีความเข้าอกเข้าใจกัน ย่อมส่งผลถึงการทำงานด้วย เราพบเสมอว่าทั้งผู้ชายและผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัวส่วนใหญ่ก็จะประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานด้วย เพราะทั้งสองอย่างขึ้นอยู่กับกันอยู่แยกไม่ออก

ปัญหาของวัยผู้ใหญ่

การแต่งงาน และการสร้างฐานะของครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญของผู้ใหญ่ ความไม่ประสบความสำเร็จเกี่ยวกับชีวิตรัก ชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงาน จึงอาจทำให้ผู้ใหญ่วัยนี้มีความยุ่งยาก ท้อแท้ใจ รู้สึกพ่ายแพ้ต่อชีวิต เป็นสาเหตุให้บุคคลบางคนปล่อยปละละเลยตนเอง ไม่มีกำลังใจที่จะประกอบอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจตลอดชีวิตก็เป็นได้ บางคนก็หันเข้าสู่อบายมุข ติดสุรา เล่นการพนัน บางคนมีปัญหาเกี่ยวกับลูก เช่น ลูกเกิดมาพิการทางกายหรือทางสมอง หรือมีปัญหาเรื่องความประพฤติ ทางสุขภาพอนามัย หรือมีปัญหาเรื่องการเรียนรู้ ทำให้พ่อแม่มีความวิตกกังวล ซึ่งกระทบกระเทือนถึงสมาชิกในครอบครัวทุกคน ทำให้ครอบครัวขาดความสุขความสงบ ผู้ใหญ่วัยนี้จำเป็นต้องเรียนรู้ต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม และความสนใจให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ปัญหาของชีวิต สร้างความแข็งแกร่งทางจิตใจ เพื่อประคับประคองชีวิตให้ผ่านวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ด้วยดี (สมบุญ ศาลยาชีวิน, 2526)

วัยผู้ใหญ่เป็นระยะที่มีปัญหาในการปรับตัวมากมายหลายด้านโดยเฉพาะในระยะแรก ๆ ของวัยนี้ ประการสำคัญคือ คนเราเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ต้องช่วยเหลือตนเอง รู้จักพึ่งพาตนเอง รู้จักแก้ปัญหา รู้จักปกครองตนเอง สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักตัดสินใจเป็น ตลอดจนจนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้

บุคคลวัยนี้เป็นวัยที่ต้องสร้างฐานะครอบครัว และฐานะเศรษฐกิจของตนเองในวงสังคม เพราะฉะนั้นจึงเป็นวัยที่มีความกดดันทางอารมณ์มาก ผู้ที่สามารถปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

องค์ประกอบที่สำคัญในการปรับตัวของวัยผู้ใหญ่ (สุภาพรณ โคตรจรัส, 2525)

1. **การแต่งงานและชีวิตสมรส** การใช้ชีวิตร่วมกันต้องอาศัยประสิทธิภาพของบทบาททางสังคมและสัมพันธภาพทางสังคมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก คู่สมรสจึงเป็นทั้งคนรัก เพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข เพื่อนร่วมงาน คู่คิดหรือที่ปรึกษา ซึ่งเป็นสัมพันธภาพที่มีความเกี่ยวข้องทางอารมณ์สูง มีการตอบสนองทางเพศ มีสัมพันธภาพที่มีความเป็นส่วนตัว ตลอดจนมีการตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของคู่สมรสและของครอบครัว
2. **การทำงาน** ไม่ใช่งานพิเศษหรืองานที่ต้องทำเป็นครั้งคราว แต่เป็นงานที่ยึดเป็นอาชีพในการดำรงชีวิต ซึ่งมีผลต่อชีวิตส่วนตัวและชีวิตครอบครัวของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง
3. **การเป็นบิดามารดา** การอบรมเลี้ยงดูบุตรนับเป็นความรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่ ผู้ที่ล้มเหลวหรือรับรู้ว่ตนล้มเหลวในงานนี้อาจมีความรู้สึกผิดและโทษตนเองไปตลอดชีวิต

องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการปรับตัวในวัยผู้ใหญ่ ได้แก่ (สุชา จันทน์เอม, 2536)

1. **การฝึกฝนอบรมในวัยเด็ก** ที่ขาดความต่อเนื่องและความสอดคล้องกันระหว่างบ้านกับโรงเรียน ทำให้การปรับตัวในสังคมตอนเป็นผู้ใหญ่เป็นไปได้ลำบาก การฝึกฝนของที่บ้านและทางโรงเรียนบางครั้งมิได้เป็นการเตรียมตัวให้คนเราแก้ปัญหาตัวเองเมื่อออกไปเผชิญโลกและชีวิตในวัยผู้ใหญ่ เพราะมีพ่อแม่หรือครูอาจารย์ที่อบรมให้เด็กเป็นไปตามแนวทางที่ผู้ใหญ่ต้องการ มากกว่าที่จะให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง และเรียนรู้ที่จะเผชิญชีวิตในวัยผู้ใหญ่
2. **การที่บิดามารดาปกป้องคุ้มครองเด็กมากเกินไป** ทำให้ขาดความเป็นตัวของตัวเอง และช่วยตนเองได้ช้ามาก เพราะคอยแต่อาศัยความช่วยเหลือจากพ่อแม่และผู้อื่น ความรักความอบอุ่นที่เกินพอดีทำให้เด็กไม่กล้าเผชิญชีวิตตามลำพัง จึงประสบปัญหายุ่งยากในการปรับตัวตอนเป็นผู้ใหญ่
3. **การที่บุคคลในวัยนี้เข้าใจและประเมินความสามารถของตนเองไม่ถูกต้อง** นั่นคือไม่เข้าใจตนเองอย่างแท้จริง การที่มุ่งแต่ความสำเร็จทางการเรียนอย่างเดียว การเล่นกีฬา หรือการมีกิจกรรมทางสังคมที่มากเกินไป อาจทำให้เด็กไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจรับสถานการณ์ในชีวิตของวัยผู้ใหญ่ ซึ่งมีสิ่งอื่น ๆ อีกมากที่คนเราจะต้องเผชิญนอกเหนือจากความสามารถดังกล่าวที่โรงเรียน

4. การที่บิดามารดาตั้งความหวังไว้สูงเกินไปเกี่ยวกับบุตรของตน ซึ่งเป็นอุปสรรคข้อหนึ่งที่ทำให้บุตรเกิดความตึงเครียด มีความวิตกกังวล กลัวว่าจะทำให้พ่อแม่ผิดหวัง บางคนอาจหมดกำลังใจ เกิดความท้อถอย ขาดความคิดริเริ่ม คอยแต่จะทำตามคำสั่งของพ่อแม่ และเป็นเหตุนำไปสู่ปัญหาการปรับตัวในวัยผู้ใหญ่ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

Bem (1975) ศึกษาความสามารถในการปรับบทบาททางเพศในผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ การวิจัยครั้งนี้ตั้งสมมติฐานว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ นั้น จะมีการปรับตัวในสถานการณ์ได้มากกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัย Stanford การทดลองที่ 1 ต้องการจะดูว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียวและ ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ นั้นจะเป็นอิสระจากความกดดันทางสังคมมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียวหรือไม่ ส่วนการทดลองที่ 2 จะสังเกตกลุ่มตัวอย่างในครัว และดูว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว และกลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีการทะนุถนอม หรือเล่นมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียวหรือไม่ พบว่าผลการทดลองสนับสนุนสมมติฐานที่ว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ นั้นมีการปรับตัวในสถานการณ์ได้มากกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียวและผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว

นอกจากนี้ Flaherty & Dusek (1980) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และองค์ประกอบของอัตมโนทัศน์ (self-concept) โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาวิทยาลัยเพศชายและเพศหญิง ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ คือเป็นผู้ที่มีทั้งระดับการเห็นคุณค่าในตนเองและอัตมโนทัศน์สูง นอกจากนี้ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ ยังมีทั้งบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียวอยู่ในตัวอีกด้วย กลุ่มตัวอย่างจะทำแบบวัดบทบาททางเพศของ Bem (Bem Sex-Role Inventory) และแบบประเมินการรับรู้ตนเองทั้ง 4 แบบ คือ การปรับตัว การมีความสามารถและความเป็นผู้นำ มีความเป็นกันเองและการเข้าสังคม ผลที่ได้พบว่า

คะแนนการปรับตัวของกลุ่มผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะสูงมากกว่ากลุ่มผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่

คะแนนด้านความสามารถและด้านความเป็นผู้นำของกลุ่มผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว จะสูงมากกว่ากลุ่มผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่

คะแนนด้านความเป็นกันเองและการเข้าสังคมของกลุ่มผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว จะสูงมากกว่ากลุ่มผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่

คะแนนด้านอัตมโนทัศน์ของกลุ่มผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียวนั้นมีความเท่าเทียมกัน ส่วนกลุ่มผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ นั้นมีคะแนนด้านอัตมโนทัศน์อยู่ในระดับปานกลาง

สรุปคือ การศึกษานี้สนับสนุนทฤษฎีของ Bem ด้านความยืดหยุ่นของผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่

Bassof & Glass (1982) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศและสุขภาพจิต จากการวิเคราะห์ข้อมูลของการศึกษา 26 แบบพบว่าบทบาททางเพศมีความสัมพันธ์กับสุขภาพจิต (แยกเป็นพยาธิสภาพทางจิตและการปรับตัวทางจิตวิทยา) ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบตัวแปรในการวัดการปรับตัว และพยาธิสภาพทางจิต เช่น การเห็นคุณค่าในตนเอง การปรับตัวทางจิต อารมณ์ทางประสาท การขาดความพึงพอใจในตนเอง อาการผิดปกติทางบุคลิกภาพ และโรคจิต ผู้วิจัยได้แยกผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ ออกจากผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว จะมีระดับของสุขภาพจิตที่สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว

Spangenberg & Lategan (1993) ได้ศึกษาการเผชิญกับปัญหาในผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และรูปแบบการระบุนสาเหตุ โดยใช้แบบสอบถามมาตรวัดการเผชิญกับปัญหาของ Zeitlin (1985) คือ Zeitlin Coping Inventory มาตรวัดบทบาททางเพศของ Bem (1978) คือ Bem Sex-Role Inventory และแบบสอบถามรูปแบบการระบุนสาเหตุ โดยใช้กลุ่ม ตัวอย่างทั้งสิ้น 301 คนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา พบว่าเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีความสามารถในการเผชิญกับปัญหาได้มากกว่าเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว บทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ นอกจากนี้ทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีรูปแบบการเผชิญกับปัญหาแบบยืดหยุ่น (Flexible) มากกว่าผู้ที่มีลักษณะ บทบาททางเพศชนิดอื่น ๆ

แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยข้างต้นนี้ได้พบความแตกต่างระหว่างความสามารถในการเผชิญกับปัญหาของเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว เพราะในการศึกษาข้างต้นนี้มีจำนวนเพศชายจำนวนน้อย (ในกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนทั้งสิ้น 301 คน มีเพศชายจำนวน 56 คน และมีเพศชายจำนวน 10 คนเท่านั้นที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่) ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ให้มีจำนวนมากกว่านี้ ดังนั้นจึงมีการศึกษาดังที่จะกล่าวถึงในลำดับต่อไปคือ

May & Spangenberg (1997) ศึกษาผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny) กับแนวทางการเผชิญกับปัญหาในเพศชาย โดยใช้มาตรวัดการเผชิญกับปัญหาของ Zeitlin (1985) คือ Zeitlin Coping Inventory มาตรวัดบทบาททางเพศของ Bem (1978) คือ Bem Sex-Role Inventory ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่างวัยผู้ใหญ่เพศชายจำนวน 169 คน (อายุระหว่าง 25-50 ปี) ซึ่งกำลังศึกษาวิชาบริหารธุรกิจที่ University of Stellenbosch Graduate School of Business ประเทศแอฟริกาใต้ พบว่า ไม่มีความแตกต่างด้านความสามารถในการเผชิญกับปัญหาโดยรวมในผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว แม้ว่าทั้งสองลักษณะข้างต้นนี้จะมีความสามารถในการเผชิญกับปัญหามากกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ ส่วนการเผชิญปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม (Coping with Environment) นั้น ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีรูปแบบยืดหยุ่น (Flexible) มากกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศชนิดอื่น ๆ นอกจากนี้ยังไม่พบความแตกต่างระหว่างผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียวในด้านการเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับตนเอง (Coping with Self) สรุปได้ว่าในเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว สามารถเผชิญกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยในประเทศ

กรรณิกา เฉลิมกุล (2534) เปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตสมรสของผู้ที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุสมรส 0-21 ปีขึ้นไป พบว่าเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสสูงกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ ส่วนผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียวนั้นมีความพึงพอใจในชีวิตสมรสสูงกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ ส่วนผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสไม่ต่างกัน ส่วนเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสสูงกว่าผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ โดยที่ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ และผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสไม่ต่างกัน ส่วนผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสไม่ต่างกัน นอกจากนี้ยังพบอีกว่าเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสต่ำที่สุด ส่วนในเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ จะมีความพึงพอใจในชีวิตสมรสต่ำที่สุด

ฉันทิกา ทิมากร (2534) ศึกษาความแตกต่างของความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนของเด็กวัยรุ่นที่มีบทบาททางเพศต่างกัน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายหญิงมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนสหศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 400 คน โดยเป็นเพศหญิงและเพศชายจำนวนเพศละ 200 คน ผลการวิจัยพบว่าเด็กวัยรุ่นที่มีบทบาททางเพศต่างกัน มีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนแตกต่างกัน โดยพบว่าเด็กวัยรุ่นเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว จะมีความสามารถในการปรับตัวได้ดีกว่าเด็กวัยรุ่นเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบอื่น ๆ ส่วนในเพศหญิง พบว่าเด็กวัยรุ่นเพศหญิงที่มี

บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนที่ดีที่สุด

ดูลยา จิตตะยโสธร (2536) ศึกษาความแตกต่างของบทบาททางเพศกับความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนสนิทของนักเรียนก่อนวัยรุ่นที่มีเพศและบทบาททางเพศที่ต่างกัน ผลการวิจัยพบว่าเด็กก่อนวัยรุ่นเพศหญิงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนสนิทเพศเดียวกันมากกว่าเด็กก่อนวัยรุ่นเพศชาย และเด็กก่อนวัยรุ่นเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนสนิทเพศเดียวกันสูงสุด รองลงมาได้แก่ ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว แบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว และแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ ตามลำดับ ส่วนเด็กก่อนวัยรุ่นเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนสนิทเพศเดียวกันสูงกว่าเด็กก่อนวัยรุ่นเพศหญิงที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าเด็กก่อนวัยรุ่นเพศชายที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนสนิทเพศเดียวกันแตกต่างกับเด็กก่อนวัยรุ่นเพศหญิง

ฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) ศึกษาการเปรียบเทียบความพึงพอใจในชีวิตสมรสของคู่สมรสที่มีการจับคู่ของบทบาททางเพศต่างกัน ตามทฤษฎีสก็มาทางเพศของ Bem (1981) และทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมของ Scanzoni (1970) โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นคู่สามีภรรยาที่มีอายุการสมรส 7-20 ปี จำนวน 300 คู่ โดยใช้มาตรวัดบทบาททางเพศของ Bem (1978) และมาตรวัดความพึงพอใจในชีวิตสมรส จากการสำรวจเรื่องบทบาททางเพศของคู่สมรสในประเทศไทย พบว่ามีรูปแบบการจับคู่ของคู่สมรสที่มากกว่า 5 รูปแบบ ดังนี้คือ

1. คู่สมรสที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny) ทั้งคู่ (A-A)
2. คู่สมรสที่สามีมีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny) ภรรยา มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) (A-U)

3. คู่สมรสที่สามีมีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculine) ภรรยา มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) (M-F)
4. คู่สมรสที่สามีมีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) (U-U)
5. คู่สมรสที่สามีมีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) ภรรยา มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Feminine) (U-F)

ผลการวิจัยพบว่าในการจับคู่ทั้ง 5 แบบดังกล่าวนั้น การจับคู่ของคู่สมรสที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny) ทั้งคู่ (A-A) มีจำนวนคู่สมรสที่มีความพึงพอใจในชีวิตคู่สมรสสูงกว่าการจับคู่ของคู่สมรสที่มีบทบาททางเพศแบบอื่น ในขณะที่การจับคู่อีก 4 แบบที่เหลือ มีจำนวนคู่สมรสที่มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสไม่ต่างกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการเผชิญกับปัญหาของผู้ใหญ่วัยทำงานที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการเผชิญกับปัญหาของผู้ใหญ่วัยทำงานที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน
2. กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใหญ่วัยทำงาน อายุระหว่าง 25–35 ปี จำนวน 400 คน อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป ประกอบอาชีพรับราชการ พนักงานบริษัทเอกชน พนักงานธนาคาร โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพการสมรส

3. ตัวแปรในการวิจัย

3.1. ตัวแปรต้น (Independent Variable) คือ บทบาททางเพศ ได้แก่

3.1.1. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว
(Masculinity)

3.1.2. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว
(Femininity)

3.1.3. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายและความเป็นหญิงสูงทั้งคู่
(Androgyny)

3.1.4. บทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายและความเป็นหญิงต่ำทั้งคู่
(Undifferentiated)

3.2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) พฤติกรรมการเผชิญกับปัญหา
ซึ่งแบ่งเป็น 8 ด้านคือ

3.2.1. ด้านการเผชิญหน้ากับปัญหา (Confrontive Coping)

3.2.2. ด้านการถอยห่าง (Distancing)

3.2.3. ด้านการควบคุมตนเอง (Self-controlling)

3.2.4. ด้านการแสวงหาการเกื้อหนุนทางสังคม (Seeking Social Support)

3.2.5. ด้านการรับผิดชอบต่อปัญหา (Accepting Responsibility)

3.2.6. ด้านการหลีกเลี่ยงปัญหา (Escape-Avoidance)

3.2.7. ด้านการวางแผนแก้ปัญหา (Planful Problem Solving)

3.2.8. ด้านการประเมินค่าใหม่ทางบวก (Positive Reappraisal)

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทบาททางเพศ (sex-roles) หมายถึง การรายงานลักษณะบุคลิกภาพของกลุ่มตัวอย่างที่แสดงถึงความเป็นชายและ/หรือความเป็นหญิง ดังที่บุคคลคิดว่าตนเองเป็นตามลักษณะในแนวทางของ Bem (1978) แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

1. ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นชายสูงลักษณะเดียว (Masculinity) คือ ผู้ที่ได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบ Bem Sex - Role Inventory (BSRI) ของ Bem (1978) ซึ่งฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) ได้พัฒนาเป็นภาษาไทย โดยได้คะแนนลักษณะความเป็นชายสูงกว่าค่ามัธยฐานของคะแนนจากกลุ่มตัวอย่าง

2. ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงสูงลักษณะเดียว (Femininity) คือ ผู้ที่ได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบ Bem Sex - Role Inventory (BSRI) ของ Bem (1978) ซึ่งฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) ได้พัฒนาเป็นภาษาไทย โดยได้คะแนนความเป็นหญิงสูงกว่าค่ามัธยฐานของคะแนนจากกลุ่มตัวอย่าง

3. ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงทั้งคู่ (Androgyny) คือ ผู้ที่ได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบ Bem Sex - Role Inventory (BSRI) ของ Bem (1978) ซึ่งฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) ได้พัฒนาเป็นภาษาไทย โดยได้คะแนนทั้งลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายสูงกว่า ค่ามัธยฐานของคะแนนจากกลุ่มตัวอย่าง

4. ผู้ที่มีบทบาททางเพศแบบมีความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำทั้งคู่ (Undifferentiated) คือ ผู้ที่ได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบ Bem Sex - Role Inventory (BSRI) ของ Bem (1978) ซึ่งฉันทจิต จริยจรรยาโรจน์ (2541) ได้พัฒนาเป็นภาษาไทย โดยได้คะแนนทั้งลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายต่ำกว่า ค่ามัธยฐานของคะแนนจากกลุ่มตัวอย่าง

พฤติกรรมการเผชิญกับปัญหา (Coping Behaviors) คือ รูปแบบของพฤติกรรม การเผชิญกับปัญหาทั้ง 8 ด้านที่ได้จากการทำแบบทดสอบ Ways of Coping Questionnaire (WCQ) ของ Folkman & Lazarus (1988) ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาเป็นภาษาไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อจะได้ทราบว่าผู้ใหญ่ที่ทำงานแล้วซึ่งมีบทบาททางเพศในลักษณะต่าง ๆ จะมีพฤติกรรมการเผชิญกับปัญหาแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
2. เพื่อนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคคลให้มีพฤติกรรมการเผชิญกับปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ